

DE BETEKENIS VAN RUIMTELIJK ONTWERP IN HET DELTAPROGRAMMA

Yttje Feddes*

■ De komende twee jaar zal het Deltaprogramma steeds meer vanuit het besloten circuit van deskundigen in de openbaarheid van de politieke besluitvorming terecht komen. De zes regionale en de drie generieke deelprogramma's hebben inmiddels de opgaven voor 'waterveiligheid en zoetwater' in beeld gebracht en mogelijke strategieën opgesteld. Het is duidelijk aan welke waterbouwkundige knoppen er binnen het hoofdwatersysteem gedraaid kan worden.

Van waterbouwkundige knoppen naar bestuurlijke afweging

Daarmee is in het onderzoekstraject van het Deltaprogramma het moment aangebroken om niet alleen uit te gaan van kwantitatieve gegevens waarin 'niets te willen valt' maar om ook het debat te voeren over welke maatschappelijke keuzes expliciet met de Deltabeslissingen samenhangen. Voor het nemen van politieke besluiten is het niet genoeg om de afzonderlijke effecten te 'scoren'. Er is ook een verhaal nodig over de toekomstige samenhang tussen waterbeheer en de ruimtelijke ontwikkeling van ons land.

Uit het NWO onderzoek naar planvorming- en ontwerpmethoden in de Zuidwestelijke Delta (IPDD onderzoek) dat op dit moment onder leiding van de TU Delft wordt uitgevoerd blijkt dat technische kennis niet één op één naar een governance-spoor kan worden vertaald. Het ruimtelijk ontwerp, dat kansen en samenhang in beeld brengt, is daarbij een onmisbare schakel.

Ook de ervaringen met andere grote projecten op het gebied van waterbouw en infrastructuurplanning laten dat zien. In het project Ruimte voor de Rivier bijvoorbeeld zijn in de fase van de Planologische Kernbeslissing de technische maatregelen uit de 'blokkendoos' vertaald in thematische ruimtelijke concepten voor het rivierengebied als geheel, met motto's als het groene rivierlint, nieuwe rivieren en stad aan de rivier. Deze benadering maakte een

samenhangende bestuurlijke afweging mogelijk en bracht ook onvermoede mogelijkheden aan het licht, zoals de kans om de ontwikkeling van nieuwe stadsfronten te combineren met verruiming van de rivier. De doelstelling 'ruimtelijke kwaliteit' die naast waterveiligheid voor Ruimte voor de Rivier is vastgelegd zorgt op dit moment voor draagkracht bij de uitvoering van het project.

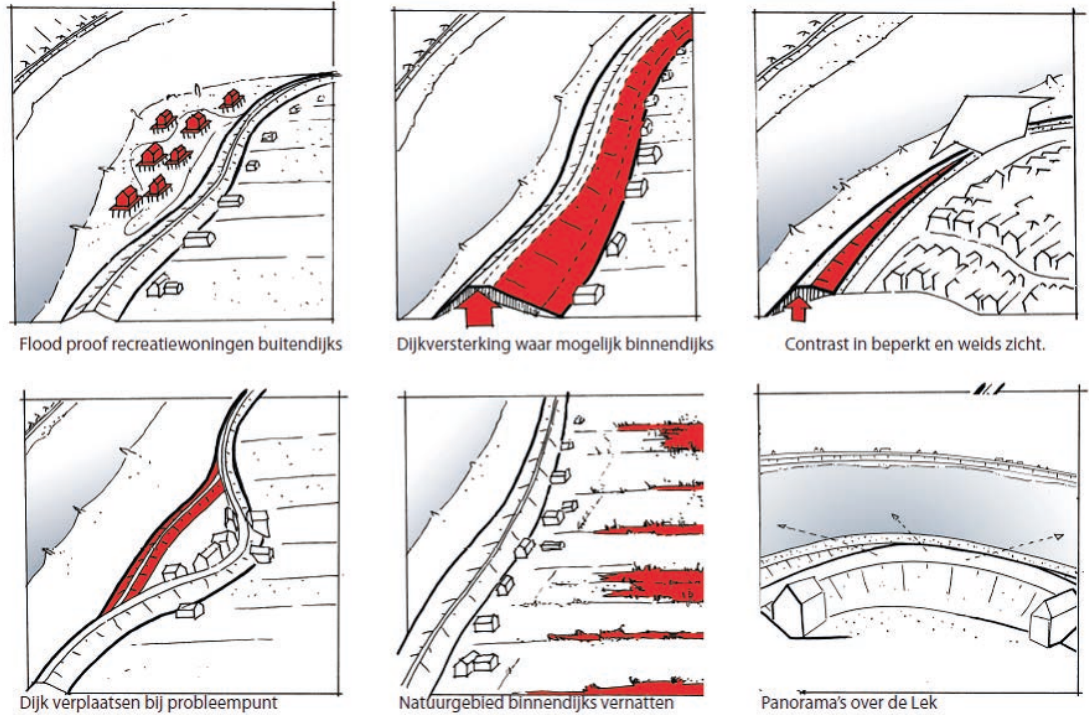
Ruimtelijke kansen

Ook voor het Deltaprogramma is het essentieel om naar combinatiemogelijkheden te zoeken en de investeringen daardoor zoveel mogelijk maatschappelijke meerwaarde te geven. Meekoppelen met de regionale plannen uit de MIRT-gebiedsagenda's gebeurt al, en benut kansen op de korte termijn. Combinaties met lange-termijn doelstellingen zoals natuurontwikkeling of duurzame energie, waar het rijk zelf verantwoordelijk voor is, zijn minstens zo kansrijk. Daarbij moeten we ons wel realiseren dat de waterbouwkundige pakketten die nu in het Deltaprogramma zijn ontwikkeld nog veel minder concreet zijn dan de toenmalige 'blokkendoos' van de maatregelen voor Ruimte van de Rivier. Het is dus lastiger om de ruimtelijke gevolgen zichtbaar te maken. Ontwerpend onderzoek, op de regionale schaal, is een middel om toch inzicht te krijgen in die gevolgen en om de samenhang tussen de mogelijke deltaxtraategieën en concrete doelstellingen op het gebied van economie,

1 Het College van Rijksadviseurs schreef deze zomer op verzoek van de DG Ruimte en Water, Chris Kuijpers, een advies over de bijdrage die ontwerpend onderzoek kan leveren aan het Deltaprogramma. Deze bijdrage is een samenvatting van de rode draad uit dit advies, op persoonlijke titel geschreven door voormalig Rijksadviseur voor het Landschap Yttje Feddes

Afbeelding1:
Ontwerp-
optimalisatie
Lekdijk

(Bron: D.EFAC.TO).

ecologie of cultuur te onderzoeken. Vanuit die regionale schaal kan worden ingezoomd op testlocaties om meer in detail op bepaalde plekken de ruimtelijke kansen en problemen in beeld te brengen. Daarbij zal ook buiten de waterkeringen van het hoofdwatersysteem gekeken moeten worden om te beoordelen of een waterbouwkundige strategie in een gebied voor grote schade gaat zorgen of juist een kans is voor nieuwe kwaliteiten. Zo kan dijkverhoging langs de rivieren op sommige plekken slecht uitpakken voor de historische bebouwingslinten die er langs staan. Maar op andere plekken, met meer ruimte binnendijks, kan het binnenwaarts verleggen van de waterkering juist een kans zijn voor het ontwikkelen van nieuwe natuurgebieden en recreatiemilieus. Een dergelijk zicht op kansen en problemen is nodig om een afweging te kunnen maken over de afvoerverdelingen over de grote rivieren.

Ook voor de wateropgave zelf kan het nodig zijn om oplossingen buiten het hoofdwatersysteem te zoeken. Daarmee wordt de inrichting van het 'binnendijkse' land een onlosmakelijk onderdeel van de zoektocht. Voor het deelprogramma zoetwater zou de noodzaak van waterberging in het IJsselmeer gerelateerd moeten worden aan de meerwaarde die de optelsom van veel kleine binnendijkse maatregelen kan hebben. De combinatie van waterberging met vernatting van het veenweidegebied bijvoorbeeld gaat ook bodemdaling tegen en ontwikkelt moeras op plekken waar dat gewenst is. De 'bonus' voor het IJsselmeer zelf is dat de mogelijkheid ontstaat om een natuurlijk peilbeheer in te stellen, met een lage waterstand in de zomer, en daarmee condities te scheppen voor ecologisch herstel. De waterbouwkundige keuzes in verschillende deelprogramma's hangen met elkaar samen: de

afvoerverdeling via de rivieren, de keuze om de rivieren en waterwegen in de Rijnmond al of niet te kunnen afsluiten van de zee en de rivieren en de keuzes over waterberging en getijde in de Zuidwestelijke Delta. Daarom wordt er nu al tussen deze programma's intensief samengewerkt in de zoektocht naar kansrijke strategieën. Om besluiten te kunnen nemen moet er ook zicht zijn op de maatschappelijke meerwaarde. Is het een voordeel als Rotterdam een stad achter een sluis wordt of wordt daarmee de identiteit van de havenstad vergooid? En als we kiezen voor een open relatie met de zee, hoe gaan de waterkeringen er dan uitzien? Wat betekent een hogere afvoer van de Waal voor de natuur in de uiterwaarden? Kan de slechte waterkwaliteit in het Volkerak en in de Grevelingen worden verbeterd en wat betekent meer dynamiek in de zeearmen dan voor de dijken en de havens? Deze voorbeelden laten zien dat ruimtelijke verkenningen naar inrichtingsmogelijkheden in relatie met waterbeheer op verschillende schaalniveaus spelen en ook vaak over combinaties van de verschillende delta-deelprogramma's zullen gaan. Het is daarbij wel steeds de kunst om niet in abstracte schema's te blijven steken, maar om ruimtelijke kansen en randvoorwaarden werkelijk concreet en aansprekend in beeld te brengen. De 'testlocaties' in de Rijn-Maasmonding die door verschillende ontwerp bureaus voor de Internationale Architectuur Biënnale zijn uitgewerkt zijn daar een goed voorbeeld van. Deze ontwerpen lieten heel concreet zien waar bij voortzetting van de huidige strategie de kansen en de knelpunten ontstaan en legden steeds een koppeling met de fasering in de tijd: welke maatregelen zou je nu al kunnen nemen, wat kan nog wel even wachten en wat kun je beter nalaten?

Afbeelding 2.

**Voorbeeld van een ruimtelijk ontwerp in het Deltaprogramma:
Kansen huidige strategie Rijn-Maasdelta**

(Bosch Slabbers Landschapsarchitecten).

Aanpak ruimtelijk ontwerp

Er zijn inmiddels binnen het Delta-programma al op verschillende manieren ruimtelijk ontwerpers betrokken bij de zoektocht naar de meest kansrijke strategieën. Gekoppeld aan de staf van de Deltacommissaris is het Delta-atelier ingesteld, dat de deelprogramma's ondersteunt onder het motto 'verbinden door verbeelden'. Ook aan de meeste projectteams van de deelprogramma's is een ontwerper toegevoegd.

Om snel genoeg resultaat te boeken in deze complexe opgave zou het Delta-atelier de spil kunnen zijn in de thematische ruimtelijke verkenningen op de regionale schaal, zoals hiervoor geschetst, in samenwerking met de waterbouwkundigen en ontwerpers van de betrokken deelprogramma's. Als tweede stap, om de thematische verkenningen concreet te maken, zou elk deelprogramma een aantal 'testlocaties' moeten aanwijzen, waar door het maken van concrete ontwerpen kansen voor meerwaarde van de ingrepen worden onderzocht.

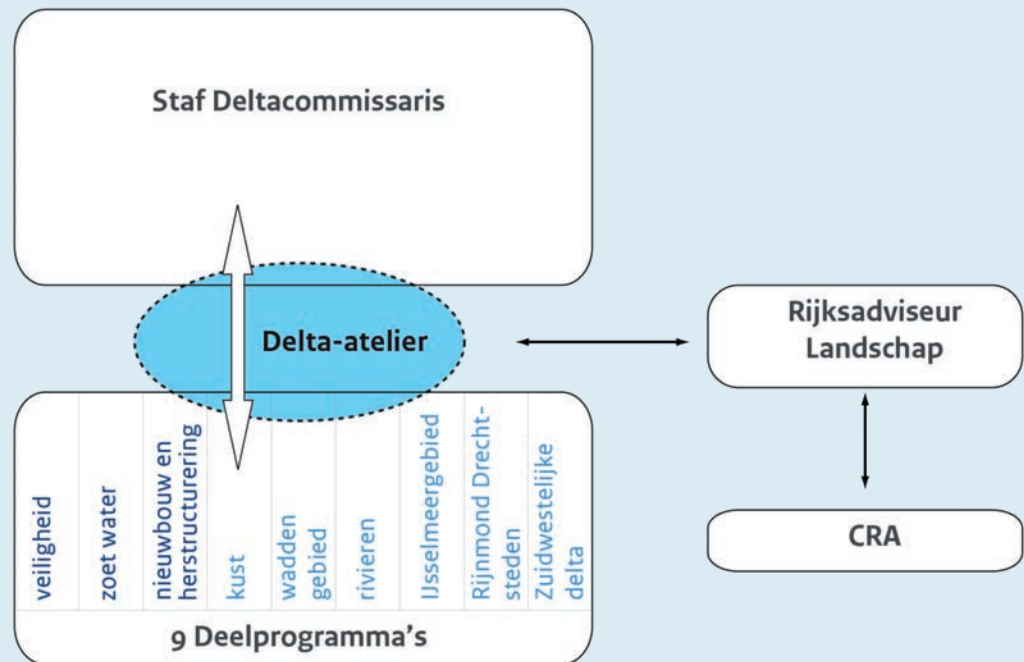
Om bij het Deltaprogramma ook nu al lopende initiatieven te laten aanhaken verdient het succes van de Werkplaats Zuidwestelijke delta navolging, waar naast het reguliere werk van het deelprogramma Zuidwestelijke delta ook in de 'vrije vorm' van een atelier in dialoog met vele betrokkenen wordt gewerkt aan inrichtingsmaatregelen op de korte en op de langere termijn. ■

DELTA-ATELIER

David van Zelm van Eldik (Ateliermeester Delta-atelier; email: delta-atelier@minienm.nl)

Het Delta-atelier is de werkplaats voor ontwerpend onderzoek van het Deltaprogramma. Het Delta-atelier heeft als motto *'verbinden door verbeelden'* en vormt het label voor alle ruimtelijke ontwerpactiviteiten die binnen het Deltaprogramma worden uitgevoerd. Het atelier heeft als doel via ontwerpend onderzoek actief bij te dragen aan een samenhangende set van structurerende deltabeslissingen. Het Delta-atelier is steeds op zoek naar oplossingen die werken en maatschappelijke waarde toevoegen. Hierbij verbindt het Delta-atelier de nationale schaal van de hele delta met de regionale en lokale schaal van de afzonderlijke deelprogramma's. Ook worden via ontwerpend onderzoek actief gezocht naar systemsamenhangen en synergie tussen de wateropgave en ruimtelijke ambities.

Afbeelding 3.
De positionering van het Delta-atelier

Voor het Deltaprogramma 2013 heeft het Delta-atelier o.a. de cartografie verzorgd. De kaartenreeks laat op een inzichtelijke en vergelijkbare manier de hele bandbreedte van opgaven en mogelijke strategieën zien die afgelopen jaar binnen deelprogramma's zijn ontwikkeld. Ook het komend jaar zet het Delta-atelier verbeelding bewust in om het beleidsproces naar de vijf samenhangende Deltabeslissingen te versnellen, te verdiepen en te verbreden.

Afbeelding 4.
De rol van het Delta-atelier

